

Ks. Jerzy Adamczyk

ORCID: 0000-0003-1415-7378

WSD – Radom

Urzędy w kapitułach kanonicznych

Słowa kluczowe: kapituła, kanonik, statuty, urząd kościelny, duchowni

Keywords: chapter, canon, statutes, ecclesiastical office, clerics

Prawodawca kodeksowy w kan. 503¹ określa kapitułę kanoników, katedralną lub kolegiacką jako kolegium kapłanów, którego zadaniem jest sprawowanie bardziej uroczystych czynności liturgicznych w kościele katedralnym lub kolegiackim. Dodaje, że kapituła katedralna wypełnia ponadto zadania zlecone jej przez prawo lub przez biskupa diecezjalnego. Przed kapitułami, które zostały dogłębnie zreformowane i w obowiązującym prawie pozbawione wielu uprawnień o charakterze jurysdykcyjnym, postawiono właściwie zadanie sprawowania bardziej uroczystych czynności liturgicznych w kościele katedralnym lub kolegiackim, zaś kapitule katedralnej powierzono także wykonywanie zadań zleconych przez prawo lub przez biskupa diecezjalnego. Obowiązki te, mimo że obecnie bardzo, chyba zbyt mocno ograniczone, mają jednak nadal ważne znaczenie w zbawczej misji Kościoła.

Kapituła wykonuje swe zadania nie tylko *in gremio*, ale także przez poszczególnych kanoników², którzy pełnią urzędy kapitulne, czyli ustanowione na stałe zadania z postanowienia kościelnego dla realizacji celu duchowego.

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 [dalej: KPK/1983].

² Kan. 506 § 1. „Zachowując zawsze prawa fundacyjne, statuty kapituły winny określać strukturę kapituły oraz liczbę jej członków. Powinny też sprecyzować czynności, jakie mają być wykonywane przez kapitułę lub poszczególnych kanoników w zakresie kultu Bożego oraz posługi”.

Obowiązki i prawa właściwe każdemu urzędowi kościelnemu są określone albo samym prawem, którym urząd ustanowiono, albo dekretem kompetentnej władzy, którym jest on równocześnie ustanowiony i nadany³. Niektóre urzędy kapitulne ustala prawodawca kodeksowy (urząd przewodniczącego kapituły i penitencjarza), inne istnieją na mocy statutów⁴. Obowiązki i prawa wynikające z piastowanych urzędów są dokładniej ustalone w statutach kapitulnych, czy nawet w regulaminach⁵. Duchownym nienależącym do kapituły można powierzać inne urzędy, przez których wykonywanie będą – zgodnie z postanowieniami statutów – świadczyli pomoc kanonikom⁶.

Artykuł podejmuje tematykę urzędów w kapitułach kanonickich. Przedstawiona zostanie kwestia urzędów kapitulnych przewidzianych przez Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, następnie omówione będą różne funkcje kapitulne nakazane przez Kodeks, ale ustanowione na mocy statutów kapituły, z uwzględnieniem miejscowych zwyczajów. Na zakończenie poruszona zostanie problematyka urzędów powierzanych duchownym nienależącym do kapituły, na które prawodawca kodeksowy zezwala, zgodnie z postanowieniami statutów. Rozważania niniejsze mają być przyczynkiem do ukazania interesującego i praktycznego zagadnienia urzędów w kapitułach kanonickich, przez których pełnienie kanonicy uczestniczą w misji zbawczej Kościoła.

Jeśli idzie o bazę źródłową artykułu, to stanowią ją zasadniczo Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku oraz normy wybranych statutów kapitulnych (obowiązkowych dla każdej kapituły i zatwierdzonych przez biskupa diecezjalnego) ustanawiające urzędy kapitulne, które prawodawca powszechny poleca lub dopuszcza. Ze względu na szczupłość ram niniejszej publikacji konieczny był wybór przepisów statutowych. Kierowano się w nim przede wszystkim kryterium reprezentatywności, opierając się na statutach europejskich kapituł kanonickich katedralnych i kolegiackich mających długą tradycję, działających w odmiennych warunkach społeczno-kościelnych. Wybór określonych statutów wynikał również z racji merytorycznych, odnoszących się do tematy-

³ Kan. 145.

⁴ Kan. 506 § 1; 507; 508 § 1.

⁵ „W poszanowaniu dla praw fundacyjnych oraz biorąc pod uwagę obyczaje i lokalną tradycję, kapituła opracuje własne statuty, które następnie mają być przedstawione biskupowi do zatwierdzenia. Korzystne byłoby opracowanie regulaminów, w których przewidziano by bardziej szczegółowe kwestie dotyczące sposobu funkcjonowania kapituły”; *Congregatio pro Episcopis, Directorio per il ministero pastorale dei vescovi* (22 febbraio 2004), nr 187, Citta del Vaticano 2004, tekst polski: Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005 [dalej: AS].

⁶ Por. kan. 507 § 2.

ki artykułu. Pewną rolę odegrała wreszcie kwestia dostępności tych przepisów prawa partykularnego dla autora.

Literaturę dla podjętej problematyki tworzą głównie komentarze do poszczególnych kanonów Kodeksu z 1983 roku o kapitułach kanoników. Jest ona zamieszczona w bibliografii. Natomiast problematyki urzędów kapitulnych dotychczas nie podejmowano w literaturze kanonistycznej.

1. Urzędy kapitulne nakazane przez Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku

W kan. 507–508 ustawodawca określa urzędy w kapitule, które mają być sprawowane przez jej członków. Winny być one uwidocznione w statucie. Nowy Kodeks nie rozróżnia już „godności” i „prostych kanoników”, mówi jedynie o urządach. Nie oznacza to, że podział ten został zniesiony, ponieważ kan. 507 § 1 wyraźnie stanowi, iż urzędy kapitulne mają być tworzone zgodnie z obowiązującymi statutami i z uwzględnieniem zwyczajów lokalnych. Konsekwentnie można nadal używać historycznych nazw tych urzędów, chociaż mogą one dzisiaj brzmieć nieco archaicznie⁷.

Urzędem *expressis verbis* wymienionym przez KPK, najważniejszym w kapitule i wymaganym przez prawo, jest stanowisko przewodniczącego kapituły, który stoi na jej czele, kieruje nią i koordynuje jej działalność *ad normam iuris*, zarządza posiedzeniami kanoników, kontroluje przestrzeganie statutu i regulaminu, reprezentuje kapitułę i działa w jej imieniu, zgodnie z kan. 118. Nie ma on władzy jurysdykcyjnej nad pozostałymi członkami kapituły. Podobnie jak dziekan Kolegium Kardynałów, jest on tylko *primus inter pares*⁸. Nazwa tego urzędu nie ma znaczenia: sprawująca go osoba może być nazywana przewodniczącym bądź nadal – zgodnie z tradycyjnym użyciem – dziekanem lub archidiakonem⁹. Jeśli chodzi o obsadzenie urzędu prepozyta, to przewodniczący

⁷ Na przykład w kapitule katedralnej włoskiej diecezji Patti, według statutu tej kapituły, który powołuje się na kan. 507 § 1, „godności lub urzędy sprawowane w ramach Kapituły są następujące: Przeor albo Przewodniczący, Archidiakon lub Wiceprzewodniczący, Kantor lub Sekretarz, Skarbnik lub Administrator, Prałat, Penitenciarz, Ceremoniarz”; *Statuto del Capitolo Cattedrale Chiesa Cattedrale di Patti* (16 novembre 2012), art. 4, www.diocesipatti.it (dostęp: 3 października 2020). *Estatutos del Cabildo de la Santa Iglesia Catedral Metropolitana de Toledo y Primada de España* (1 marzo 2007), art. 9, www.catedralprimada.es (dostęp: 3 października 2020), wlicza urzędy kapitulne: Prałat, Archidiakon, Kantor, Scholastyk, Skarbnik, Kapelan Większy Królewski, Kapelan Większy Mozarabski.

⁸ Kan. 352 § 2; AS, nr 188.

⁹ Na przykład proboszcz parafii katedralnej przy bazylice św. Antoniego w mieście Piacenza (Włochy) jest jednocześnie przewodniczącym tamtejszej kapituły; *Composizione*, w: *Statuti capitolari del capitolo collegiale della basilica di Sant'antonino Martire di Piacenza*, www.

może być wybierany przez kapitułę, zgodnie z kan. 509 § 1¹⁰, bądź może być to urząd nieelekcyjny (niewybieralny), stosownie do kan. 507 § 1¹¹, obsadzany na podstawie wolnej decyzji kanoników, którzy tak tę kwestię unormowali w statucie kapituły. W pierwszym przypadku wybór kapituły musi być potwierdzony przez biskupa, w drugim zaś biskup mianuje bezpośrednio dziekana lub przewodniczącego¹². Odnosnie do obowiązków i praw przewodniczącego, to są one ustalane w statucie kapituły. Na przykład zgodnie ze *Statuts du chapitre cathédral de l'Eglise de Fréjus-Toulon*, „dziekan [*doyen*, czyli przewodniczący kapituły – przyp. J.A.] przewodniczy kapitule w chórze i jej zebraniom, ustala harmonogram obrad oraz czuwa nad realizacją podjętych decyzji i przestrzeganiem statutu”¹³. Z kolei według *Statuten des Domkapitels zu Speyer*, przewodniczący (*Dompropst*) między innymi: zajmuje pierwsze miejsce w chórze i podczas sesji kapituły, zwołuje członków kapituły katedralnej na sesję, ustala

sant-antonino.it (dostęp: 3 października 2020). Kodeks nie podaje nazwy urzędu przewodniczącego; różnią się one w zależności od lokalnych zwyczajów, np.: *Propst*, *Dekan* (niemiecki), *deán* (hiszpański), *provost* (angielski), *prévôt* (francuski); por. G. Bier, *Cabildo de canónigos*, w: *Diccionario General de Derecho Canónico*, red. J. Otaduy, A. Viana, J. Sedano, t. 1, Pamplona 2012, s. 783; por. F. Loza, *Comentario a los cán. 503–510*, w: *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, t. 2, cz. II, wyd. 2, Pamplona 1996, s. 1182. W Polsce przewodniczącego nazywa się często prepozytem; por. *Statut Kapituły Katedralnej Płockiej*, art. 9, w: „Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość”. *XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 395–402. W Kapitulce Kolegiackiej Kampinosko-Bieleńskiej przewodniczący nazywa się kanonikiem-opatem w nawiązaniu do tradycji kamedulskiej.

¹⁰ „Przewodniczącego Kapituły, czyli Prepozyta, wybierają spośród siebie kanonicy gremialni. Elekta zatwierdza Biskup Diecezjalny (KPK/1983, kan. 509 § 2)”; *Statut Kapituły Kolegiackiej w Wojniczu* (9 sierpnia 2014), art. X § 3, <http://www.wojnicz.diecezja.tarnow.pl> (dostęp: 3 października 2020). Identycznie jest w kapitule katedralnej w Limburgu; por. *Statuten des Limburger Domkapitels* (21 Januar 2015), II § 2, nr 1, <https://www.bistumlimburg.de> (dostęp: 4 października 2020).

¹¹ *Statut Świdnickiej Kapituły Katedralnej* stwierdza: „na czele Kapituły stoi przewodniczący, który nosi tytuł prepozyta. Prepozyta Kapituły mianuje Biskup Świdnicki”; *Statut Świdnickiej Kapituły Katedralnej* (8 maja 2005), art. 9 § 1–2, „Świdnickie Wiadomości Kościelne” 2 (2005), nr 3, s. 85–93.

¹² Por.: AS, nr 188; L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico*, t. 1, Napoli 1988, s. 599–600; G. Bier, *Cabildo de canónigos*, dz. cyt., s. 783. Przewodniczący kapituły może zostać wybrany przez kapitułę w drodze wyborów. Dopuszczalne są także inne formy desygnacji, jak wyjaśnia Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych z autentyczną interpretacją kan. 509 § 1. „Responsiones ad proposita dubia. Patres Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici Authentice Interpretando propositis in plenario coetu diei 24 Ianuarii 1989 dubiis, quae sequuntur, respondendum esse censuerunt ut infra: D. Utrum praesidis electio imponatur in canonicorum capitulis vi can. 509 § 1”; R. Negative, „Acta Apostolicae Sedis” 81 (1989), s. 991.

¹³ *Statuts du chapitre cathédral de l'Eglise de Fréjus-Toulon* (19 mars 2014), art. 13 § 1, <http://www.chapitre-frejus-toulon.fr> (dostęp: 4 października 2020).

porządek obrad, przewodniczy posiedzeniom, głosuje (w przypadku równej liczby głosów) swoim głosem rozstrzygającym, podpisuje protokół z obrad i dba o jego przekazanie biskupowi oraz wykonanie uchwał kapituły. Reprezentuje kapitułę katedralną w kościele katedralnym i poza nim, nadzoruje przestrzeganie statutu zgodnie z kan. 506 § 1 KPK¹⁴. Natomiast *Statuti del capitolo cattedrale di Porto-Santa Rufina* postanawiają: „przewodniczący kapituły jest odpowiedzialny za: przewodniczenie celebracji Mszy św. w rocznicę poświęcenia kościoła katedralnego; reprezentowanie kapituły na różnych spotkaniach kościelnych; zwoływanie kapituły w celu wypełnienia służby chórowej i odbycia posiedzeń kapitulnych”¹⁵.

Jedną z najważniejszych funkcji powierzonych członkowi kapituły jest urząd penitencjarza. Jest to kanonik, który z racji swego urzędu może zwalniać od wielu kar kościelnych bez konieczności odnoszenia się do wyższych autorytetów. Urząd kanonika penitencjarza, tak kościoła katedralnego, jak i kościoła kolegiackiego, imiennie wymieniony w Kodeksie, powinien być w każdej kapitule. Na jej wniosek ma on być mianowany przez biskupa diecezjalnego¹⁶. Musi o nim wspominać także statut kapituły. Ze względu na swój urząd kanonik penitencjarz posiada „władzę zwyczajną, niedelegowaną” w zakresie wewnętrznym sakramentalnym, która obejmuje udzielanie absencji od grzechów i cenzur *latae sententiae* (ekskomuniki, suspensy i interdyktu). Aby mógł jej udzielić, cenzury nie mogą być deklarowane w formie wyroku lub dekretu¹⁷ ani zarezerwowane Stolicy Apostolskiej¹⁸. Nie może on więc rozgrzeszać z kar *ferendae sententiae* i kar ekspiacyjnych¹⁹. W celu uniknięcia konfliktu między forum wewnętrznym sakramentalnym i forum zewnętrznym urząd penitencjarza jest niekompatybilny z urzędem wikariusza generalnego i wikariusza biskupiego²⁰; z natury rzeczy wynika, że jest on niekompatybilny także z urzędem wikariusza sądowego²¹. Kanonik penitencjarz nie może swojej wła-

¹⁴ *Statuten des Domkapitels zu Speyer* (23 August 1990 in der Fassung vom 19 Mai 2009), art. 14, nr 1–4, www.bistum-speyer.de (dostęp: 4 października 2020).

¹⁵ *Statuti del capitolo cattedrale di Porto-Santa Rufina* (1 dicembre 1989), art. 11, <http://www.diocesiportosantarufina.it> (dostęp: 3 października 2020).

¹⁶ Kan. 147; 157; 966 i 968 § 1.

¹⁷ Por. kan. 1334 § 1; 1341–1342.

¹⁸ Kan. 1354 § 3; 1367; 1370 § 1; 1378 § 1; 1382; 1388 § 1; 1358.

¹⁹ Kan. 1336–1338.

²⁰ Kan. 478 § 2.

²¹ Kan. 391 § 2; 1420 § 1–2; J. Krukowski, *Komentarz do kan. 503–510*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II: Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 400–401.

dzy delegować innym. Na terenie diecezji może on rozgrzeszać także obcych, a diecezjan również poza diecezją²².

Zgodnie z kan. 510 § 2, w kościele, który jest zarazem parafialnym i kapitulnym, należy ustanowić proboszcza wybranego czy to spośród kanoników, czy to spoza nich. Tak więc w tym przypadku urząd ten może pełnić jeden z kanoników. Nie jest to jednak urząd kapitulny, mimo że jego tytulariuszem jest jeden z członków kapituły.

2. Urzędy kapitulne nakazane przez Kodeks, ale ustanowione na mocy statutów kapituły

Prawodawca kodeksowy w kan. 507 § 1 stwierdza, że zgodnie z postanowieniami statutów, mają być ustanowione także inne urzędy kapitulne z uwzględnieniem miejscowych zwyczajów. Dyspozycja ta jest wyrazem szacunku ustawodawcy dla lokalnych tradycji każdej kapituły. Jednak Kodeks nie wymienia tych funkcji nawet przykładowo, jak to miało miejsce w Kodeksie poprzednim, a jedynie ustala, że mają być ustanowione (*constituantur*) także inne urzędy kapitulne, biorąc pod uwagę lokalną praktykę. Konstytucja i określenia tych stanowisk mogą odwoływać się do starożytnej dyscypliny i lokalnej tradycji. Jak już wspomniano, Kodeks zezwala też na używanie historycznych nazw tych funkcji²³.

Do urzędów istniejących zwyczajowo należy zaliczyć: archidiacona, archiprezbitera, magistra, lektora, doktora, prefekta ceremonii, kustosa, teologa, kantora, penitencjarza, scholastyka, sekretarza, skarbnika, organistę i dyrektora chóru (w kapitułach hiszpańskich czy portugalskich), archiwistę itp.²⁴.

²² Por. G. Read, *Commentary to can. 503–510*, w: *The canon law letter and spirit a practical guide to the code of canon law. Prepared by the canon law society of Great Britain and Ireland in association with The Canadian Canon Law Society*, red. F. Morrissey, London 1999, s. 282.

²³ Por. F. Loza, *Comentario a los cán. 503–510*, dz. cyt., s. 1183.

²⁴ W średniowieczu ukształtowały się w kapitułach następujące godności: prepozyt, dziekan, archidiacon, kantor, scholastyk, kanclerz i kustosz. Każda z nich miała określone zadania. Prepozyt zarządzał sprawami majątkowymi, dziekan czuwał nad przestrzeganiem statutów i dyscypliny kościelnej w kapitule, scholastyk nadzorował i prowadził szkołę katedralną, kantor był odpowiedzialny za śpiewy liturgiczne w kościele katedralnym. Kanclerz prowadził kancelarię kapituły i kancelarię diecezji, kustosz brał udział w zarządzaniu diecezją i miał kompetencje w zakresie jurysdykcji kościelnej; R. Wałczyk, *Zarys dziejów kapituły w aspekcie historyczno-prawnym jako organu kolegialnego diecezji do Soboru Trydenckiego*, „Resovia Sacra” 21 (2014), s. 476–477. Reguła akwizgrańska św. Chrodeganga, biskupa Metz (742–766), udoskonalona przez Amalariusza z Metz (zm. ok. 850), została zatwierdzona przez synod w Akwizgranie w 817 roku i wpłynęła na rozwój życia kanonicznego w państwie frankijskim, a następnie niemal w całej Europie. Znała ona jedynie następujące urzędy: proboszcza, czyli prepozyta, scholastyka, kustosa, celerariusza, portariusza

Należy dodać, że statuty niektórych kapituł rozróżniają urzędy-oficja (penitencjarz, sekretarz, koordynator ceremonii, dyrektor skarbcza-muzeum, dyrektor chóru i organista) oraz godności w kapitule (dziekan, kantor, archidiacon, scholastyk, skarbnik i archiprezbiter)²⁵.

Statuty kapitulne, stosując się do ustawodawstwa kodeksowego, przewidują różne urzędy kanonickie, które – zwłaszcza w starych kapitułach – są kontynuacją urzędów sprzed reformy kapituł na mocy prawa powszechnego. W Kapitulie Świętej Opatrzności Bożej przy kolegiacie św. Anny w Wilanowie są następujące urzędy pozakodeksowe: dziekan, sekretarz, skarbnik i mistrz ceremonii. Wybiera ich kapituła, a zatwierdza arcybiskup warszawski. Dziekan zastępuje prepozyta i współpracuje z nim w przygotowaniu dorocznej sesji kapituły²⁶.

Jedną z funkcji wymienianych przez *Statuty Katedralnej Kapituły Łowickiej* jest dziekan, będący zastępcą prepozyta, wybierany przez kanoników rzeczywistych w tajnym głosowaniu na okres pięciu lat. Wybór ten musi być zatwierdzony przez biskupa łowickiego. W przypadku niezatwierdzenia go wybory należy ponowić²⁷. Inne urzędy to sekretarz i skarbnik Kapituły, wybierani przez kanoników rzeczywistych na okres pięciu lat w tajnym głosowaniu. Do obowiązków sekretarza należą: protokolowanie przebiegu posiedzeń Kapituły; prowadzenie personalnej księgi kapitulnej zawierającej: życiorysy, daty nominacji, daty przejścia do rzędu seniorów oraz daty śmierci kanoników; przygotowanie korespondencji Kapituły zleconej przez prepozyta; prowadzenie archiwum kapitulnego. Do obowiązków skarbnika należą: troska o majątek ruchomy i nieruchomy Kapituły; troska o dom kapitulny, jeśli Kapituła go posiada; informowanie Kapituły o sytuacji materialnej kanoników starszych, chorych, dotkniętych wypadkami losowymi²⁸.

Na mocy swoich statutów w Kapitulie Kolegiackiej Gdańskiej funkcjonują następujące urzędy: kustosz, który odpowiada za kierowanie sprawami materialnymi Kapituły z uwzględnieniem przepisów prawnych wydanych przez władzę świecką i zawsze zgodnie z przepisami KPK i innymi postanowienia-

i hospitariusza. Por. W. Góralski, *Powstanie i rozwój kapituły katedralnej w Płocku*, „Studia Płockie” 5 (1977), s. 163.

²⁵ Tak przewiduje *Estatuto do cabido da sé de Braga* (7 Dezembro 2004), art. 4–5, http://www.diocese-braga.pt/media/contents/contents_m9pY91/estatuto_cabido.pdf (dostęp: 3 października 2020).

²⁶ *Statuty Kapituły Świętej Opatrzności Bożej przy kolegiacie świętej Anny w Wilanowie* (16 października 1998), § 7 i 10, w: *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 2003, s. 176–179.

²⁷ *Statuty Katedralnej Kapituły Łowickiej (Editio emendata)* (25 marca 1997), § 1–2, w: Archiwum Kurii Diecezjalnej w Łowiczu, teczkka: „Statuty Katedralnej Kapituły Łowickiej”.

²⁸ Tamże, art. 9–11 § 1.

mi władzy kościelnej; sekretarz, do którego obowiązków należy sporządzanie protokołu z posiedzeń Kapituły, gromadzenie akt i czuwanie nad bieżącą korespondencją, przygotowywanie odpowiedzi, pilnowanie, by pisma były opatrzone właściwymi podpisami, opieczetowane i wysłane w należnym czasie, pilnowanie pieczęci Kapituły i używanie jej za wiedzą i zgodą prepozyta, staranne przechowywanie akt w archiwum Kapituły i pilne ich strzeżenie²⁹.

Statut Łomżyńskiej Kapituły Katedralnej ustala, że istnieją w niej następujące urzędy pozakodeksowe: ceremoniarz, kustosz i sekretarz. Kanonik ceremoniarz odpowiedzialny jest za przygotowanie liturgii, w której uczestniczy Kapituła; jego obowiązkiem jest również kierowanie liturgią podczas uroczystych nabożeństw kapitulnych. Kanonik kustosz zarządza majątkiem Kapituły zgodnie z jej prawem i zaleceniami, prowadzi inwentarz jej dóbr materialnych, reprezentuje sprawy domu kapitulnego przed władzą diecezjalną, troszczy się o groby zmarłych kanoników. Kanonik sekretarz prowadzi personalną księgę Kapituły, protokółuje jej posiedzenia, prowadzi jej korespondencję, gromadzi i strzeże archiwum kapitulnego oraz przechowuje pieczęcie³⁰.

Statuti del capitolo cattedrale di Porto-Santa Rufina przewidują następujące urzędy pozakodeksowe: sekretarz, który jest odpowiedzialny za prowadzenie archiwum Kapituły, wysyłanie zaproszeń i sporządzanie protokołów z posiedzeń, oraz administrator, którego zadaniem jest administrowanie majątkiem Kapituły i dystrybucja jej dochodów. Statuty te wymieniają również urząd teologa³¹. Z kolei *Statuto del Capitolo Metropolitano della Chiesa Cattedrale di Salerno* obok kodeksowego urzędu przewodniczącego określa funkcję sekretarza wybieranego przez kapitułę na pięć lat. Jest on odpowiedzialny za sporządzanie protokołów z posiedzeń Kapituły i prowadzenie jej archiwum³².

3. Urzędy powierzane duchownym nienależącym do kapituły, świadczącym pomoc kanonikom, na które prawodawca kodeksowy zezwala, zgodnie z postanowieniami statutów

Prawodawca kodeksowy w kan. 507 § 2 ustala, że duchownym nienależącym do kapituły wolno powierzać inne urzędy, przez których wykonywanie

²⁹ *Statuty Kapituły Kolegiackiej Gdańskiej* (22 czerwca 2001), § 12 i 14, w: Archiwum Kapituły Kolegiackiej Gdańskiej, teczka: „Statuty Kapituły Kolegiackiej Gdańskiej”.

³⁰ *Statut Łomżyńskiej Kapituły Katedralnej* (25 marca 2000), art. 6 § 1, art. 9–11, „Łomżyńskie Wiadomości Diecezjalne” 62 (2000), nr 1, s. 96–106.

³¹ *Statuti del capitolo cattedrale di Porto-Santa Rufina*, dz. cyt., art. 13–14.

³² *Statuto del Capitolo Metropolitano della Chiesa Cattedrale di Salerno* (6 maggio 2017), art. 8, <http://www.diocesisalerno.it> (dostęp: 3 października 2020).

będą – zgodnie z postanowieniami statutów – świadczyli pomoc kanonikom w sprawowaniu funkcji i zadań kapitulnych. Prawodawca nie wyszczególnia tych urzędów nawet przykładowo, pozostawiając ich tworzenie, nazewnictwo i kompetencje statutom kapitulnym, które winny uwzględniać lokalne tradycje.

Należy zauważyć, że owi „inni duchowni” nienależący do kapituły, którym wolno powierzać inne urzędy dla świadczenia pomocy kanonikom, to nie tylko prezbiterzy, ale także diakoni: przejściowi i stali. Należy zauważyć, że diakoni nie mogą już być kanonikami, wbrew postanowieniom KPK z 1917 roku³³. Mogą być nimi tylko kapłani, nie wykluczając biskupów pomocniczych³⁴. Desygnacja na wspomniane urzędy pomocnicze czy uzupełniające należy do biskupa, zgodnie z kan. 157: „jeśli prawo czegoś innego wprost nie postanawia, do biskupa diecezjalnego należy swobodne powierzanie urzędów kościelnych we własnym Kościele partykularnym”. Przed powołaniem duchownych na wymienione urzędy nie jest konieczne wysłuchiwanie przez biskupa opinii kapituły, choć nie jest zabronione proponowanie przez nią kandydatów na te funkcje³⁵. Tytulariuszami pomocniczych urzędów mogą być na przykład wikariusze katedralni³⁶. Józef Krukowski dostrzega, że dawniej takie obowiązki wykonywali mansjonarze³⁷ lub hebdomadariusze. Wydaje się, że mansjonarze (którzy wciąż mogą istnieć) nadal mogliby pełnić urzędy pomocnicze w kapitułach³⁸. Trzeba dodać, że wprawdzie duchowni z kan. 507 § 2 nie są członkami kapituły, jednak realizują prawdziwe, autentyczne urzędy kościelne.

Hugo Cappello przypomina, że zgodnie z obowiązującymi zwyczajami Kościoła w Argentynie, wspomniane urzędy mogą być następujące: odpowiedzialni za muzykę i śpiew święty; wykonujący oficjum diakona podczas uroczystości liturgicznych; ceremoniarze lub odpowiedzialni za ekonomiczne zarządzanie dziedzictwem kapituły³⁹.

³³ *Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Romae 1951, kan. 391 [dalej: KPK/1917]; por. kan. 509 § 2 KPK/1983.

³⁴ „Communicaciones” 14 (1982), s. 215; por. G. Bier, *Cabildo de canónigos*, dz. cyt., s. 783.

³⁵ Por. F. Loza, *Comentario a los cán. 503–510*, dz. cyt., s. 1183.

³⁶ Por. W. Aymans, K. Mörsdorf, *Kanonisches Recht. Lehrbuch aufgrund des Codex Iuris Canonici*, t. 2, Paderborn–München–Wien–Zürich 1997, s. 404; J. Krukowski, *Komentarz do kan. 503–510*, dz. cyt., s. 400.

³⁷ J. Krukowski, *Komentarz do kan. 503–510*, dz. cyt., s. 400; por. kan. 393 § 2 KPK/1917.

³⁸ Por. L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico*, dz. cyt., s. 600.

³⁹ *Los Cabildos de Canónigos. Pasado, presente y futuro de los mismos*, „Anuario Argentino de Derecho Canónico” 21 (2015), s. 398.

Wnioski

1) Kodeks prawa kanonicznego przewiduje w kapitułach kanonicznych urzędy kościelne, czyli w myśl kan. 145 § 1 zadania ustanowione na stałe z postanowienia czy to Bożego, czy kościelnego, dla realizacji celu duchowego, czyli wchodzącego w zakres kościelnej posługi nauczania, uświęcania czy rządzenia pasterskiego.

2) Urzędy kapitulne mają sens, jeśli aktualnie realizują cel duchowy, stąd ustanawiane na mocy statutów muszą być zatwierdzone przez biskupa diecezjalnego.

3) Urzędem *expressis verbis* wymienionym przez KPK, najważniejszym w kapitule i wymaganym przez prawo, jest stanowisko przewodniczącego kapituły, który może, zależnie od miejscowych warunków, przybierać różne nazwy.

4) Drugim obowiązkowym urzędem kapitulnym jest funkcja kanonika penitencjarza, który z racji swego urzędu może zwalniać od wielu kar kościelnych bez konieczności odnoszenia się do wyższych autorytetów.

5) Urzędy przewodniczącego kapituły i kanonika penitencjarza prawodawca uważa za nieodzowne dla istnienia kapituł i pozytywne dla realizacji przez nie celu duchowego.

6) Prawodawca kodeksowy w kan. 507 § 1 przypomina, że zgodnie z postanowieniami statutów winny być ustanowione także inne urzędy kapitulne, których jednak nawet przykładowo nie wymienia, jak to miało miejsce w Kodeksie poprzednim, biorąc pod uwagę miejscowe zwyczaje, co ma lepiej służyć wypełnianiu przez kapituły misji Kościoła.

7) Do urzędów istniejących zwyczajowo należy zaliczyć: archidiacona, archiprezbitera, magistra, lektora, doktora, prefekta ceremonii, kustosa, teologa, kantora, penitencjarza, scholastyka, sekretarza, skarbnika, organistę i dyrektora chóru (w kapitułach hiszpańskich czy portugalskich), archiwistę.

8) Prawodawca kodeksowy w kan. 507 § 2 ustala, że duchownym (nie wyłączając diakonów, także stałych), którzy nie należą do kapituły, wolno powierzać inne urzędy, przez których wykonywanie będą – zgodnie z postanowieniami statutów – świadczyli pomoc kanonikom w sprawowaniu funkcji i zadań kapitulnych. Prawodawca nie wyszczególnia tych urzędów nawet przykładowo, pozostawiając ich tworzenie, nazewnictwo i kompetencje statutom kapitulnym, które winny uwzględniać lokalne tradycje. Wymienione urzędy pomocnicze mają na celu bardziej owocne wypełnianie przez kanoników zadań w służbie *salus animarum*.

9) Niektórych tytulariuszy urzędów kapitulnych biskup diecezjalny zatwierdza, a na inne swobodnie mianuje.

Bibliografia

Źródła

- Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Romae 1951.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
- Congregatio pro Episcopis, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi* (22 febbraio 2004), Citta del Vaticano 2004; tekst polski: Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005.
- Estatuto do cabido da sé de Braga* (7 Dezembro 2004), http://www.diocese-braga.pt/media/contents/contents_m9pY91/estatuto_cabido.pdf (dostęp: 3 października 2020).
- Estatutos del Cabildo de la Santa Iglesia Catedral Metropolitana de Toledo y Primada de España* (1 marzo 2007), www.catedralprimada.es (dostęp: 3 października 2020).
- Statut Kapituły Katedralnej Płockiej*, w: „Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość”. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego, Płock 2015, s. 395–402.
- Statut Kapituły Kolegiackiej w Wojniczu* (9 sierpnia 2014), <http://www.wojnicz.diecezja.tarnow.pl> (dostęp: 3 października 2020).
- Statut Łomżyńskiej Kapituły Katedralnej* (25 marca 2000), „Łomżyńskie Wiadomości Diecezjalne” 62 (2000), nr 1, s. 96–106.
- Statut Świdnickiej Kapituły Katedralnej* (8 maja 2005), „Świdnickie Wiadomości Kościelne” 2 (2005), nr 3, s. 85–93.
- Statuten des Domkapitels zu Speyer* (23 August 1990 in der Fassung vom 19 Mai 2009), www.bistum-speyer.de (dostęp: 4 października 2020).
- Statuten des Limburger Domkapitels* (21 Januar 2015), <https://www.bistumlimburg.de> (dostęp: 4 października 2020).
- Statuti del capitolo cattedrale di Porto-Santa Rufina* (1 dicembre 1989), <http://www.diocesiportosantarufina.it> (dostęp: 3 października 2020).
- Statuto del Capitolo Cattedrale Chiesa Cattedrale di Patti* (16 novembre 2012), www.diocesipatti.it (dostęp: 3 października 2020).
- Statuto del Capitolo Metropolitano della Chiesa Cattedrale di Salerno* (6 maggio 2017), <http://www.diocesisalerno.it> (dostęp: 3 października 2020).
- Statuto della Cattedrale di Piacenza* (24 Giugno 1998), „Bollettino Ufficiale di Curia” 84 (1998), nr 2, <http://www.cistercensi.info/monari/1998/m199806241.htm> (dostęp: 29 września 2020).
- Statuts du chapitre cathédral de l’Eglise de Fréjus-Toulon* (19 mars 2014), <http://www.chapitre-frejus-toulon.fr> (dostęp: 4 października 2020).
- Statuty Kapituły Kolegiackiej Gdańskiej* (22 czerwca 2001), w: Archiwum Kapituły Kolegiackiej Gdańskiej, teczka: „Statuty Kapituły Kolegiackiej Gdańskiej”.

Statuty Kapituły Świętej Opatrzności Bożej przy kolegiacie świętej Anny w Wilanowie (16 października 1998), w: *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 2003, s. 176–179.

Statuty Katedralnej Kapituły Łowickiej (Editio emendata) (25 marca 1997), w: Archiwum Kurii Diecezjalnej w Łowiczu,teczka: „Statuty Katedralnej Kapituły Łowickiej”.

Literatura

Aymans W., Mörsdorf K., *Kanonisches Recht. Lehrbuch aufgrund des Codex Iuris Canonici*, t. 2, Paderborn–München–Wien–Zürich 1997.

Bier G., *Cabildo de canónigos*, w: *Diccionario General de Derecho Canónico*, red. J. Ota-
duy, A. Viana, J. Sedano, t. 1, Pamplona 2012, s. 781–785.

Cappello H., *Los Cabildos de Canónigos. Pasado, presente y futuro de los mismos*, „Anu-
ario Argentino de Derecho Canónico” 21 (2015), s. 389–408.

Chiappetta L., *Il Codice di Diritto Canonico*, t. 1, Napoli 1988.

Dudziak J., *Dziesięcioletni owoc autentycznej interpretacji współczesnego prawa kościel-
nego*, „Analecta Cracoviensia” 26 (1994), s. 499–543.

Góralski W., *Powstanie i rozwój kapituły katedralnej w Płocku*, „Studia Płockie” 5
(1977), s. 139–172.

Krukowski J., *Komentarz do kan. 503–510*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicz-
nego*, t. II/1: *Księga II: Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005.

Loza F., *Comentario a los cán. 503–510*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho
Canónico*, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, t. 2, cz. II, wyd. 2,
Pamplona 1996, s. 1171–1190.

Read G., *Commentary to can. 503–510*, w: *The canon law letter and spirit a practical
guide to the code of canon law. Prepared by the canon law society of Great
Britain and Ireland in association with The Canadian Canon Law Society*,
red. F. Morrisey, London 1999, s. 280–283.

Walczyk R., *Zarys dziejów kapituły w aspekcie historyczno-prawnym jako organu kole-
gialnego diecezji do Soboru Trydenckiego*, „Resovia Sacra” 21 (2014), s. 469–
483.

Streszczenie

Urzędy w kapitułach kanonicznych

Celem artykułu jest przybliżenie zagadnienia urzędów w kapitułach kanonicznych w aspekcie prawnym w świetle obowiązujących przepisów. W jego pierwszej części przedstawiono kwestię urzędów kapitułnych nakazanych przez Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku. W drugiej ukazano problematykę urzędów kapitułnych ustalonych w statutach kapituły. Część trzecia traktuje o urządach powierzanych duchownym nienależącym do kapituły, świadczącym pomoc kanonikom.

Summary

Offices in canonical chapters

The aim of the article is to present the legal aspects of the offices in canonical chapters in the light of binding regulations. The first part depicts the issue of chapter offices prescribed by the Code of Canon Law of 1983. The second part outlines the problems of chapter offices set out in the chapter's statutes. The third part deals with the offices entrusted to clergymen not being the members of the chapter, providing help to the canons.